

UOT 821 (091)**47.09.91 Müxtəlif ölkələrin və xalqların ədəbiyyat tarixi****VALTER SKOTTUN “KVENTİN DORVARD”
ROMANI VƏ TARİXİLİK****A.R.ƏLİYEV*****Bakı Dövlət Universiteti******aqshin_aliyev@mail.ru***

Məqalədə Valter Skottun Kventin Dorvard romanı tədqiq olunur. Bu əsər tarixi roman janrına aiddir. V.Skott Dünya ədəbiyyatında tarixi roman janrının banisi hesab edilir. “Kventin Dorvard” romanında hadisələr orta əsrlər dövründə Fransada baş verir. Romanda bir çox tarixi şəxsiyyətlərin, o cümlədən, Fransa kralı Lüdvikin adı çəkilir. Məqalədə Kventin Dorvard obrazı hərtərəfli tədqiq olunur.

Açar sözlər: Valter Skott, “Kventin Dorvard”, tarixi roman, İzabella, kral Lüdvik

Valter Skott dünya ədəbiyyatşünaslığında tarixi roman janrının banisi və ustad sənətkarlarından biri hesab edilir. O, Avropa ədəbiyyatında roman janrına yeni bir nəfəs gətirmiş, tarixi roman janrının əsasını qoyaraq yaradıcılığında həyat həqiqətlərindən təsirli bir şəkildə istifadə etmişdir. O gördüyü abidələri, ya da dinlədiyi hekayələri təsvir etdiyi əhvalatın mərkəzində yerləşdirərək onları təsiredici və inandırıcı hadisələr zənciri kimi təsvir edir. Əsərləri avtobioqrafik xüsusiyyətlər daşıyarkən belə, universallığını qoruyub saxlayır. Yaşadığı əsrin yaxşı bir müşahidəçisi olan yazıçı, bu müşahidələrini öz əsərlərində ustalıqla əks etdirmişdir. V.Skotta yüksək qiymət verən V.Q.Belinski yazırdı: “Bu adam Avropanın ən yeni sənətinə tarixi və ictimai istiqamət vermişdir. V.Q.Belinskinin çox doğru və son dərəcə dürüst ifadəsinə görə, V.Skott öz romanlarında “tarixin yaylarını açıb göstərir” (2, 67).

V.Skott tarixi mövzularda romanlar yazmamışdan əvvəl bu sahədə ətraflı tədqiqatlar aparmışdır. Belə ki, V.Skott bir neçə il ərzində Şotlandiyanın ucqar yerlərini gəzərək üç cilddən ibarət topladığı xalq nəğmələrinin “Şotlandiyanın sərhəd nəğmələri” adlı nəğmələr kitabının iki cildini 1800-cü ildə, üçüncü cildini isə 1803-cü ildə çap etdirir. Bu topluya daxil edilmiş xalq şeirinin əsl nümunələrində Şotlandiya tarixinə aid çox zəngin material vardı.

Bu nəğmələr toplusundan sonra yazıçı dalbadal “Sonuncu menestrelin mahnısı”, “Marmion”, “Göl qızı”, “Rokbi” adlı romantik poemalarını yazır. Xüsusən, “Sonuncu menestrelin mahnısı” (1805) əsəri müəllifə, qədim Şotlandiyanı çox gözəl təsvir etdiyinə görə böyük şöhrət qazandırdı. Yazıçı “Marmion” əsərində şotlandiyalıların ingilislər əleyhinə apardıqları mübarizəni, “Göl qızı” əsərində kralın feodallarla mübarizəsini, “Rokbi”də XVII əsrdə İngiltərədə baş verən inqilabı təsvir etmişdir. Bütün bunların təsviri, poemanın şifahi xalq ədəbiyyatı ilə bağlı olması, Orta əsrlərə böyük maraq V.Skottun poemalarının gələcəkdə onun geniş lövhələri əhatə edən tarixi romanlar yazması üçün bir növ hazırlıq idi (4, 358).

Tarixi məlumat baxımından tarixi roman haqqında aşağıdakıları vurğulamaq olar. Tarixi roman yazıçısı üçün tarix, bitməz-tükənməz qaynaqlar toplusudur. Hər sənətkar, bu qaynaqdan öz fikrinə, dünyagörüşünə, meyllərinə uyğun şeyləri seçərək seçdiklərini şərh edir. Ancaq, sənətkar əsərini, sırf tarixi hadisələri izah etmək məqsədi ilə yazmır. Bu baxımdan tarixi roman yazıçısının tarixi fakt və hadisələri olduğu kimi əks etdirməsini gözləmək doğru deyildir. Bu baxımdan Valter Skott, tarixi sənədlərə, tarixi məna və məzmun daşıyan faktlara, tarixçilərin keçmişini tədqiq etmək baxımından əldə etdiyi materiallara rəngarəng don geyindirərək, quru və cansız görünən bu məlumatları maraqlı və cazibədar etmişdir (3, 139).

İlk romanı “Ueverli”ni 1814-cü ildə nəşr etdirən V.Skott 28 roman bir neçə povest və hekayə yazmışdır. Yazıçının romanları mövzusunə görə, 3 qrupa bölünür. Bu romanların bir hissəsi doğma vətəni Şotlandiyanın tarixi keçmişinə həsr edilmişdir. “Şotlandiya romanları” ədəbi silsiləsinə daxil olan “Ueverli, yaxud altmış il əvvəl”, (1814), “Qay Mannerinq” (1815), “Antikvar” (1816), “Puritanlar” (1816), “Rob Roy” (1817) və başqalarının adlarını çəkmək olar.

V.Skottun digər romanlarında isə İngiltərənin keçmişini təsvir edilir. Bu qismə “Ayvenqo” (1819), “Monastır” (1820), “Rahib” (1820), “Kenilvort” (1820), “Vudstok” (1826) əsərlərini aid etmək olar.

V.Skottun romanlarının bir qismi də digər ölkələrin tarixinə həsr edilmişdir. Belə əsərlərə “Kventin Dorvard” və “Talisman” romanları aiddir.

Tarixi romanlardan başqa V.Skott tarixə dair bir neçə əsər də yazmışdır ki, bunlardan ən məşhuru “Şotlandiya tarixi” və “Napoleon Bonapartın həyatı” adlı əsərlərdir. Lakin bu əsərləri bədii-estetik baxımdan tarixi romanlardan heç də zəif deyildir. Lakin V.Skottun romanlarında həyatın canlı müşahidəsi, tarixin həyatverici qüvvəsinin real təsviri mühavizəkarlığa üstün gəldiyi halda, tarixə aid elmi əsərlərində mühavizəkarlıq üstünlük təşkil edir.

Tarixin dəqiq göstərilməsi V.Skottun romanlarının əsas xarakterik cəhətlərindən biridir. Onun başqa romanlarında olduğu kimi, “Kventin Dorvard” romanında da hadisələrin baş verdiyi ölkələrin həyat və məişətinə aid bir çox həqiqi faktlar, tarixi simalar, dəqiq və real təsvirlər vardır. Romanda V.Skott Şotlandiya və Fransa haqqında, XIX əsrdə Belçikanın əyalətinə çevrilən, XV əsrdə isə hələ müsətaqil şəhər olan qədim Lyej şəhəri haqqında danışır. Əsərdə

V. Skott, tarixi və mədəni abidələr əsasında, ölkənin həyatını gözlərimiz önündə canlandırmağa meyl edir, mövzu və motivlərdə yerli koloriti, milli-məhəlli xüsusiyyətləri saxlamağa çalışır (3, 276).

Romanda gənc, cürətli və sədaqətli şotlandiyalı Kventin Dorvardın qazanc və dolanışiq dalınca Fransaya səfər edərkən başına gələn macərələrdən danışılır. Kventin istəmədiyi halda, məcburən öz vətəninə tərki etməli olur. Çünki o dövrdə Avropa ölkələrinin hər birində tez-tez qanlı ara müharibələri baş verirdi. Belə müharibələrdən birində onun bütün ailəsi həlak olmuşdur. Kventinin özü də ölümdən təsadüfən qurtula bilmişdir.

Anası düşmənlərə yalvara-yalvara, onu ağır yaralanmış halda, bu şərtlə xilas edə bilmişdir ki, Kventin ömrünü monastırda başa vuracaqdır. Düşmənlər Kventinin cismani öldürməmişlər. Lakin düşmənləri Dorvardlar nəslinin davam etməməsi üçün Kventini monastırda yerləşdirib ömürlük rahibliyə məhkum etmişlər. Lakin rahiblik həyatı bu gənc oğlanın ürəyincə olmadığından o, Şotlandiyadan qaçır. Kventinin öz qüvvəsinə inamından və sədaqətlə özünə bir parça çörək qazanmaq arzusundan başqa heç nəyi yoxdur. Lakin o, zadəgandır, o zamankı zadəgan adət və inamlarına görə, onun üçün sənətkarlıq və ya kəndli kimi dinc zəhmətlə yaşamaq mümkün deyildir. Ara müharibələri və yoxsulluq ucbatından öz ana yurdlarından qovulmuş olan bir çox gənc şotlandiyalılar kimi, Kventin də fransız kralı XI Lüdovikin Şotlandiya qvardiyasının müddəli əsgəri olur. Onun dayısı qoca cəngavər də çoxdan vətəninə tərki edib həmin bu qvardiyada xidmət edir.

Valter Skott Kventini açıq-aşkar öz müsbət qəhrəmanı kimi vermişdir. Kventin Dorvard kral tərəfindən ona tapşırılan bütün əmrləri qüsuruz başa çatdırır. Lakin Kventin Dorvardın təbiətində bir çox ziddiyyətlər mövcuddur. Belə ki o, Lüdovikin zalımlığına və günahsız adamları amansızcasına öldürən kral cəlladı Tristana qarşı qəzəblənirsə də, amma feodal zülmünə qarşı üsyan etmiş lyejlilərə qarşı da açıq – aşkar mənfi münasibət bəsləyir. Nəhayət artıq Lüdovikin ikiüzlülüyünü yəqin etdikdən sonra da, Kventin Lyejə qarşı cəza yürüşündə iştirak edir və öz şəhərlərini müdafiə edən lyejlilərə qarşı vuruşmaq-la, öz üzərinə düşən müddəli kral əsgəri vəzifəsini canfəşanlıqla yerinə yetirir.

Bundan başqa Kventin bir qədər xəyalpərəstdir. Bu gənc oğlan öz təcrübəsizliyindən, ətrafında baş verən hadisələrdən bir çoxunun fərqi varmır, onların mənasını belə anlamır. Lüdovikin məqsədinə görə, özünün siyasi oyunlarda ən adi bir vasitə olduğunu dərk etmir.

Gənc Dorvardın xidməti xeyli qəribə olur, o təsadüfən Fransa kralı XI Lüdovikin özünün diqqətini cəlb edir. Kral ondan ən təhlükəli və mühüm tapşırıqlarda istifadə edir. Şotlandiyanın ucqarlarından çıxmış bu gənc o zamanın ən qüdrətli iki hökmdarı olan Fransa kralı ilə Burqundiya hersoqu İgid Karlin arasında gedən ən kəskin siyasi mübarizənin mərkəzində durur.

Ancaq Kventin Lüdoviqin tapşırıqlarını yerinə yetirəndə, yalnız bu tapşırıqlar barədə düşünmür. O, geniş və zəngin mülklərinin sahibi olan gənc qrafinya İzabella de Kruaya aşiq olur. Qrafinya İzabella, demək olar ki, kiçik

də olsa, şəhərləri, qəsrləri, meşələri, çayları olan tam bir dövlətin sahibidir. Yoxsul, amma nəcabətli gənc şotlandiyalı əsgər, gözəl gənc qrafinyaya cəngavərsayağı vurulduğu üçün onu təhlükəli səyahət zamanı Fransa yollarında bütün təhlükələrdən qoruya-qoruya ötürərək, nəhayət gətirib Cəsur Karlin dəbdəbəli sarayına çatdırır. Bu əhvalat Kventinin özünə də yaxşı tanış olan qədim cəngavərlik romanlarındakı hər hansı bir epizoda bənzəyir. Valter Skottun özünün göstərdiyinə görə, Kventin özü də belə romanları həvəslə oxuyanlardan biri imiş.

Bütün bunlar çox şairanə və təsirli olmaqla bərabər, XV əsrin real həyatına nisbətən kəskin bir təzad kimi görünür. O dövrün həqiqi həyatında qarşılıqlı nifrət, hakimiyyət və qızıl düşkünlüyü, ən alçaq intriqalar, riyakarlıq və zorakılıq hökm sürməkdə idi. “Kventin Dorvard” romanında təsvir edilən dövrün ən səciyyəvi xüsusiyyətlərini öz simalarında təmsil edən adamlar olan casuslar, kral cəlladları, sərxoş muzdlu əsgərlər, alçaq kübarlar, amansız və hiyləgər hökmdarlar idi. Kventin bunlarla qarşılaşmalı olur. Bunlar onun həyatını hər gün təhdid edirlər. Kventin onların yırtıcı rəftarlarını, riyakarlıqlarını görüb tanıyır və öz cəsarəti və sədaqəti ilə onlara qalib gəlir.

Yoxsul bir şotlandiyalı nişançı üçün qədim aristokrat nəslindən olan belə adlı-sanlı və varlı bir qızın məhəbbətinə nail olmaq inandırıcı görünməsə də, hadisələr elə cərəyan edir ki, Kventin gənc qrafinyanın qəlbini ələ almağa müvəffəq olur. Qız onun sədaqətinə, səmimiyyətinə, mənəvi nəcabətinə və dərin məhəbbətinə inanır. O görür ki, Kventin onu qəsrlərinə və torpaqlarına görə sevmir.

İzabellanı həm də adlı-sanlı bir aristokrat – gələcəkdə Fransa taxt-tacına yilyələnmək hüququna malik Orleon hersoqu və digər əyanlar da istəyir. Onlar, hər şeydən əvvəl, XI Lüdovikin və burqundiyalı Karlin saraylarında gedən siyasi oyunların iştirakçıları, diplomatlar, öz qərəzkar siyasi planlarının yerinə yetirilməsi arzusunda olan şöhrətpərəst adamlardır. Qrafinya de Kruanın pulları, torpaqları və gurultulu adı, onlara bunun üçün lazımdır. Qız özü isə onlar üçün öz siyasi intriqalarında bir alətdir.

Kventin Dorvard kral ilə tanış olduğu qısa müddətdə kral Lüdovikin insanların həyatı ilə oynayan məkrli və qəddar bir adam olmasını, ona inananlara asanlıqla xəyanət etməsini, ən alçaq cinayətlərdən də çəkinməməsini və kralın ən yaxın xidmətçiləri olan – casus bərbər Olivye ilə cəllad Tristanın vəhşiliklərini gören Kventin, İzabella ilə evləndikdən sonra XI Lüdovikin muzdlu qvardiyasında xidmət etməkdən imtina edir.

Əsərin sonunda müəllif qeyd edir ki, bəzi yazıçılardan fərqli olaraq Kventinin İzabellaya qovuşduqdan sonra onların toyu, uşaqlarının sayı, xoşbəxt yaşaması və bundan sonra onların həyatlarının necə keçməsi barədə təfərrüatlara varmayıb əsəri burada kəsmişdir. Bu da, gördüyümüz kimi, yazıçı tərəfindən atılan ən doğru bir addım olub həm romanın, həm də Kventin obrazının mükəmməlliyinə xidmət etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Kolesnikov B.İ. və Mixalskaya N.P. XIX əsr xarici ədəbiyyat tarixi, tərcümə edən İ.Şıxlı. Bakı: Azərbaycan dövlət tədris-pedaqoji ədəbiyyatı nəşriyyatı, 1964, 652 s.
2. Belinski V.Q. Məqalələr. Bakı: Azərbaycan dövlət nəşriyyatı, 1961, 130 s.
3. Орлов С.А. Исторический роман Вальтера Скотта. М.: Худож. лит., 1965, 311 с.
4. Реизов Б.Г. Творчество Вальтера Скотта. М.-Л.: Худ. литература, 1965, с. 456.
5. Allan G. Life of Sir Walter Scott, Baronet; with critical notices of his writing. Philadelphia, Crissie, Waldie, 1934, 411 p.

РОМАН ВАЛЬТЕРА СКОТТА "КВЕНТИН ДОРВАРД" И ИСТОРИЗМ

А.Р.АЛИЕВ

РЕЗЮМЕ

В статье был исследован роман "Квентин Дорвард" Вальтера Скотта. Это произведение относится к жанру исторического романа. В.Скотт считается основателем этого жанра в мировой литературе. События в романе «Квентин Дорвард» происходят во Франции в средние века. В романе упоминаются имена многих исторических деятелей, в том числе и французского короля Людовика. В статье образ Квентина Дорварда подвергается всестороннему исследованию.

Ключевые слова: Вальтер Скотт, «Квентин Дорвард», исторический роман, Изабелла, король Людовик

WALTER SCOTT'S NOVEL "QUENTIN DURWARD" AND HISTORISM

A.R.ALIYEV

SUMMARY

Walter Scott's novel "Quentin Durward" has been researched in this article. This work belongs to the genre of the historical novel. W.Scott is considered the founder of the genre of the historical novel in the world literature. In the novel of Quentin Durward the events take place in France during the Middle Ages. In this novel the names of many historical figures, including Ludovich, the King of France have been mentioned. In this article Quentin Durward's image is comprehensively researched.

Key words: Walter Scott, "Quentin Durward", historical novel, Isabella, King Ludovich